

ПОРОДИЦА КАО ФАКТОР РАЗВОЈА ДЕТЕТА

Системски приступ

Предшколска установа представља један отворени систем. Његова отвореност је окренута ка споља и ка унутра. Отвореност према споља подразумева да је установа отворена за утицаје који долазе из окружења (породица и локална средина). Отвореност према унутра се односи на заснивање равноправног и партнерског односа између деце и одраслих.

Вртић представља само један од система у оквиру кога деца расту и развијају се. Дакле, дете функционише и у оквиру других система који су уско повезани са вртићем. То су на првом месту примарна породична група и локална заједница. Промене у било ком од ових система доводе до промена у понашању детета. Из овога следи да је основни услов адекватног и здравог понашања деце усаглашеност деловања свих чинилаца тј. свих наведених система. А да би се то остварило, неопходно је њихово чвршће повезивање. У случају различитих и опречних утицаја из ових система, код деце могу настати различита конфликтна стања која могу имати утицаја на целокупни каснији развој деце. Један од основних начина повезивања и усаглашавања дејства ових система је активно укључивање родитеља и локалне средине у развијање и реализацију васпитно-образовног програма вртића. Због важности породице као примарног фактора социјализације, већи акценат стављамо на сарадњу породице и вртића.

Породица

У литератури је могуће наћи велики број дефиниција породице. У већини дефиниција стоји да је то друштвена група, али се она посматра из различитих углова. Једни придају изузетан значај социјализацији појединаца која се преко породице врши (дакле, преко ње друштво остварује свој утицај), док други истичу виталност породице и њен опстанак у ситуацијама великих друштвених криза када све друштвене групе и организације трпе највећу дезорганизацију (дакле, преко породице друштво опстаје). У сваком случају, друштвеност породице је њена важна одредница без обзира на науку која је изучава. У складу са тим аспектом породичне битности, Младеновић је дао следећу **дефиницију породице**:

"Породица је у садржинском, структурном и формалном погледу историјски променљива друштвена група чија су универзална обележја:

- *да почива на хетеросексуалним везама помоћу којих мушкарци и жене задовољавају природне полне и друге потребе (духовне, моралне, естетске) и обезбеђују репродукцију друштва рађањем потомства (биолошке основе породице)*
- *да заснива систем сродничких односа који представљају основ за полне табуе и поделу улога унутар породице (биосоцијалне основе породице)*
- *да обезбеђује и развија социјалне и индивидуалне (моралне и психичке) особине личности (социјалне основе породице)*
- *да обезбеђује обављање одређених економских (производно потрошних или само потрошних) делатности у оквиру породице (економске основе породице)."*

Ова дефиниција је врло обухватна, јер јасно истиче да је породица друштвена група која има своје биолошке, социјалне и економске основе. Али, породица поседује још неке **карактеристике** које је диференцирају од других друштвених група и чине је особеном у односу на њих. То су:

1. у оквиру породице је **обимнија и сложенија интеракција** него у осталим групама и то услед тога што постоје веома присни и развијени односи међу свим члановима породице. Развијена интеракција и развијени односи су од значаја за све чланове породице, али су од посебне важности за формирање личности деце.

2. везе између чланова имају посебан квалитет којег нема у осталим групама. То је **интензивна емоционална повезаност** међу свим члановима породице: међу супружницима, између родитеља и деце, као и међу браћом и сестрама. Интерперсоналне везе у породици су обимније, сложеније, интензивније и дубље него у другим врстама група.

3. везу између чланова породице посебно карактерише **интимност односа** – поверавање и слободно испољавање осећања и мисли и неспутано манифестовање особина личности.

4. породична група је веома **трајна**. Иако се односи између чланова донекле мењају услед биолошких и психолошких промена до којих долази код чланова, као и услед промена у друштвеним схватањима о улогама појединих чланова породице, везаност између чланова породице остаје трајна, постоји док год живе.

Породица као фактор социјализације

У стручној литератури највећа се важност у процесу социјализације редовно придаје породици. Схватање готово свих аутора је да су услови породичног живота одлучујући за формирање личности. Још је Фројд наглашавао, а касније су ту идеју прихватили и многи други аутори, да је **"дете отац човека."** И Фројд и други психоаналитичари настоје да прикажу да је породица не само институција преко које се остварује социјализација у том смислу што породица делује да се усвоје друштвене норме него да је породица и фактор од кога зависи у какву ће се личност дете развити. Начин на који родитељи настоје да постигну да дете усвоји друштвене норме одређује не само норме понашања детета него детерминише и његову личност.

Под утицајем психоаналитичких схватања многи су аутори у разматрању процеса социјализације придавали значај неким посебним активностима у вези са задовољавањем дечјих потреба: **начину задовољења потребе детета за храном** посебно у првој години живота и поступку у **навикавању на чистоћу** посебно у току друге године живота.

Не поричући значај ни начина исхране ни начина навикавања на чистоћу али и не придајући им одлучујућу улогу, у стручној литератури се све више наглашава да је за развитак личности детета најважнији моменат **осећање сигурности**, осећање детета да га родитељи воле и да се брину о њему. Нису толико важни поједини специфични поступци у односу према детету колико **општи однос и општа атмосфера у породици**. Деца из породица у којима постоји међусобно поверење, љубав и другарски односи вероватније је да ће бити одрасли људи са позитивним особинама (са осећањем независности, сигурности у себе, уравнотежени, са добрим социјалним контактима) него што ће постати деца из породица у којима су чести сукоби и размирице и у којима нема довољно бриге и љубави за дете.

Разматрајући значај општег односа према детету у литератури се као посебно важни за процес социјализације истичу два односа: **срдачан однос према детету насупрот хладном односу**, те омогућавање **слободне активности детета насупрот строгом ограничавању** његове активности. Већи је број истраживања који показује да срдачан родитељски однос према деци представља важан услов успешне социјализације у правцу у ком то родитељи желе. Наиме, дете ће више подражавати понашање модела ако му тај модел пружа подршку него ако му је не пружа. То се објашњава тиме што у ситуацији у којој постоји срдачан однос лакше долази до формирања осећања одговорности и лакше се и чешће јавља осећање кривице кад дете поступи супротно постављеној норми. Што се тиче родитељске пермисивности односно рестриктивности у односу на дете, указује се да ће њихов ефекат на социјализацију детета зависити од деловања других фактора, посебно од емоционалног контекста у коме се остварује контрола активности детета.

Типови родитеља

Родитељи се међусобно разликују не само по занимању, образовању, старости, искуству, умешности да организују живот своје породице, већ и по своме ставу према детету и његовом понашању. У томе је тако великих разлика да је чест случај да родитељи истог детета имају потпуно различите погледе на васпитање. У наставку је наведена условна подела на типове родитеља, а на основу најчешће испољаваних облика понашања и карактеристика.

- **Пребрижни родитељ** – у ове типове родитеља спадају најчешће мајке које живе у сталном страху да ће се њиховом детету нешто догодити када оне нису са њима. Оне најчешће не могу да сагледају стварне могућности свога детета у њиховом осамостаљивању, већ непотребно дуго преузимају на себе задовољавање њихових потреба и обавеза (нпр. предуго му дају кашасту храну, затварају прозор да не би нешто пало на њега...) Деца оваквих родитеља постају несигурна, непоуздана и несамостална. Стални страх у ком живе овакви родитељи чим нису са дететом често се преноси на дете, па се и оно плаши одвајања, продужава се његова зависност од родитеља и успорава развој. Ови родитељи сматрају да њихова превелика брига за дете врлина. Овим родитељима је потребно да их неко стрпљиво саслуша чиме ће се донекле растеретити. Потребно је код њих створи уверење да их неко разуме, а затим развијати међусобно поверење.

- **Строги родитељи** – многи родитељи су у односу на своје дете наредбодавци и строги пресудитељи њихових поступака при чему често не дозвољавају никаква супротстављања. Код таквих родитеља деца су обично нечујна, не понашају се природно, стално живе у страху од казне и кад јесу и кад нису крива, не говоре о својим поступцима из вртића да их родитељи не би погрешно разумели, изегавају сусрете са родитељима поготово кад су љути. Уз строгог родитеља, па и касније, дете стиче навику да поступа како му се каже, никада не износи своје мишљење, ни у кући ни ван ње. Таква деца извршавају без поговора и наредбе васпитача, вршњака и других, кад одрасту немају свој чврст став. Један број деце реагује на тај начин што се повлачи у себе. Има деце која, у немогућности да пред родитељима изразе своје неслагање са њима, а желећи да се докажу као личност, испољавају ван куће непримерено понашање. Разлог због кога су родитељи стално строги према детету су различити и многобројни. Брига о детету им представља терет, спутава их у остваривању њихових планова и жеља, нису задовољни својим положајем у друштву и резултатима рада, па то незадовољство проширују и на дете. Строгошћу

према детету надокнађују немогућност да се на радном месту или у браку супротставе разним видовима понижења, прихватили су однос сопствених родитеља у васпитању који је био заснован на ауторитету страха. Овакве родитеље треба усмеравати на коришћење методе подстицања у васпитању у оквиру породице.

- **Амбициозни родитељи** – није редак случај да родитељи своје властите неостварене жеље из младости по сваку цену хоће да остваре код своје деце, без обзира да ли су оне у складу са жељама и могућностима самог детета. Најтеже је када оба родитеља немају исте амбиције и слику о развоју детета, него га усмерава свако на свој начин. Ако родитељи настоје да се њихово дете развија у складу са жељама одраслих, може се догодити да дете остане без правог детињства. Поред планова родитеља, постоје и жеље детета. Разапето између потреба и обавеза које из године у годину постају све бројније, а у немогућности да се самостално растерети онога што су му одрасли наметнули, постаје незаинтересовано. Ови родитељи су у праву када кажу да је предшколски период најпогоднији за интензивно учење. Али у томе треба имати меру како се не би на рачун једне или двеју области, које родитељ посебно цени, запоставили остале компоненте свестраног развоја детета.

- **Презапослени родитељи** – обично се презаузетост родитеља везује само за запосленост мајке, иако је неопходно да, ако оба родитеља живе са дететом у породици, обоје буду један део дана уз своје дете. Стручњаци сматрају да у презаузетости родитељи обично желе да нађу оправдање за своје пропусте у васпитању деце. Што је дете млађе, то су родитељи у већој обавези, не само да му обезбеде основне услове за живот, већ и да му посвете неопходну пажњу да би се оно што разноврснијим активностима свестрано развијало. Ако родитељи немају времена да се баве дететом због своје презеузетости, оно ће дужи део времена бити препуштено само себи и утицају свих других чинилаца. Неће бити пасивно већ ће у својој доколици обратити пажњу на све што је упечатљиво. Ове родитеље лако је препознати јер увек журе. Своје одсуство од куће и бављење дететом надокнађују великим бројем играчака, испуњавањем и непотребних жеља детета, што је по њима правилан услов за развој детета. Овим родитељима неопходно је континуирано указивати на значај да се буде са дететом заједно у поподневним часовима.

- **Демократски тип родитеља** – главне одлике демократског типа родитеља су у томе што обоје заједнички подижу своје дете, утичу на његов развој и подједнако се осећају одговорним када настану тешкоће или дође до нежељених последица. Родитељи који припадају овом типу прате развој детета, не само у породици већ и у предшколској установи, а касније и у школи и друштвеној средини. Свој ауторитет код деце ови родитељи заснивају на међусобном познавању, поштовању и разумевању. Лични пример им је основно средство у деловању на дете. Ови родитељи се природно понашају пред својим дететом. Не устручавају се да признају када су погрешили или кад нешто не знају. Дете таквих родитеља се не затвара у себе, говори о својим успесима и неуспесима, сукобима са друговима. Оно је у могућности да се у потпуности природно и спонтано понаша, како то доликује детету тог узраста, јер у својим родитељима налази основ за своју љубав и сигурност.